

Recenzja – Review.

Andrzej STAŚKOWIAK, Ryszard SOWA: Ważki Ziemi Skarżyskiej

[Damselflies and dragonflies of the Skarżysko District].

PiS Agencja Reklamowo-Wydawnicza, Skarżysko-Kamienna 2018, 126 s.

ISBN 978-83-63423-42-1

Paweł Buczyński

Zakład Zoologii, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, ul. Akademicka 19, 20-033 Lublin;
e-mail: pawbucz@gmail.com

Abstract. The review deals with a book about the odonates of the Skarżysko District (central Poland, north of Kielce). This book is an interesting combination of a photo album, a popular science book and a faunistic monograph. In the years 2010-2017, the authors found 52 species; some of them are threatened, legally protected and/or interesting for faunistic and zoogeographic reasons (e.g. *Nehalennia speciosa*, *Aeshna subarctica*, *Ophiogomphus cecilia*, *Epithea bimaculata*, *Cordulegaster boltonii*, *Crocothemis erythraea*, *Sympetrum fonscolombii*, *Leucorrhinia albifrons*, *L. pectoralis*). The occurrence of each species is commented on and illustrated with photographs of imagines and their habitats. This book extends knowledge about the occurrence of dragonflies in Poland and central-eastern Europe. Making an important contribution to environmental education, it should also help to raise environmental awareness in this region.

Key words: Odonata, dragonflies, monograph, review, central Poland.

Latem 2018 r. ukazała się publikacja stanowiąca miłą niespodziankę dla miłośników ważek: książka A. STAŚKOWIAKA i R. SOWY poświęcona ważkom Ziemi Skarżyskiej, czyli niewielkiego powiatu skarżyskiego leżącego na północ od Kielc. Jest to kolejna z serii pozycji przyrodniczych o tym obszarze wydanych sumptem tego powiatu, co dobrze świadczy o jego władzach.

Książka ma format A4 i sztywne kolorowe okładki, wydano ją na papierze kredowym. Mimo dużego formatu dobrze leży w ręku, ujmuje też piękną szatą graficzną. Na okładce wita czytelnika zdjęcie samicy *Nehalennia speciosa* (CHARPENTIER, 1840) a na wkładce przed stroną tytułową – rysunek samca *Cordulegaster boltonii* (DONOVAN, 1807), zdobiący też wkładkę z tyłu dzieła. Po przesłaniu od sponsora publikacji (Starosty Skarżyskiego Jerzego Żmijewskiego) i podziękowaniach, które przedziela strona z wysmakowaną czarno-białą fotografią przeobrażającej się samicy *Somatochlora metallica* (VANDER LINDEN, 1825) – następuje licząca 14 stron, erudycyjna część wstępna. Autorzy omawiają: środowisko życia ważek i ich siedliska na Ziemi Skarżyskiej; funkcjonowanie tych owadów w kulturze, w tym związane z nimi legendy i mity; nazewnictwo ważek w skali światowej i krajowej; systematykę; budowę ciała; biologię; znaczenie ważek w przyrodzie i dla człowieka. Jest to dobre wprowadzenie do kolejnej części dzieła, czyli przeglądu 52 gatunków stwierdzonych przez pierwszego z autorów w latach 2010-2017 podczas bezkrwawych łowów na ważki i ich fotografowania. Każdemu gatunkowi poświęcono zwykle dwie strony, na których znalazły się: przynależność do rodziny i rodzaju; nazwa gatunkowa polska i łacińska; informacja o przynależności do jednej

z uwzględnionych grup gatunków „specjalnej troski” – obecnych w „Polskiej Czerwonej Księdze Zwierząt” (BERNARD 2004a, 2004b), na liście gatunków chronionych w Polsce całkowicie lub częściowo (ROZPORZĄDZENIE 2016), na Czerwonej liście IUCN (BERNARD i WILDERMUTH 2006), na Czerwonej liście ważek Polski (BERNARD i in. 2009), w załączniku II i IV Dyrektywy Siedliskowej UE lub tylko w załączniku IV tej dyrektywy (DYREKTYWA 1992); graficznie, przejrzyste pokazany czas lotu imagines; duże, czytelne zdjęcia imagines obu płci; równie pięknie zdjęcie typowego siedliska; zwięzły opis obejmujący: wygląd gatunku, charakterystyczne elementy jego biologii, omówienie preferencji siedliskowych i występowania gatunku na Ziemi Skarżyskiej. Książkę kończą: krótkie (jednostronicowe) podsumowanie, zestawienie źródeł (tradycyjnych i internetowych), skorowidz nazw polskich ważek, skorowidz nazw łacińskich, indeks nazw miejscowości pojawiających się w tekście, tablica z miniaturowymi zdjęciami wszystkich stwierdzonych gatunków, ich wykaz – i na samym końcu spis treści.

Dzieło A. STAŚKOWIAKA i R. SOWY to hybryda publikacji bardzo różnych rodzajów: albumu fotograficznego, książki popularnonaukowej i monografii naukowej. Z tego względu autorzy musieli pójść na liczne kompromisy i wyszli z nich raczej obronną ręką – choć przy mej ogólnej, dużej aprobacie dla ich dzieła, pozwolę sobie dalej na kilka uwag krytycznych.

Książka na pewno broni się dobrze jako album fotograficzny: zawiera ponad 120 dużych, bardzo dobrej jakości, zwykle wysmakowanych plastycznie fotografii, które ogląda się z prawdziwą przyjemnością. Te fotografie służą dobrze także popularyzacji nauki: ukazują niespecjalistom wygląd postaci dorosłych poszczególnych gatunków i ich dymorfizm płciowy oraz siedliska, które to informacje uzupełniają fachowo napisane komentarze. Szkoda tylko, że nie zilustrowano zdjęciem lub rysunkiem informacji o budowie ciała ważek. Nie do końca przemyślana jest tablica zbiorcza z mocno pomniejszonymi zdjęciami wszystkich gatunków: ponieważ zawiera 52 zdjęcia, są one mało czytelne. Może warto by było podzielić ją na dwie tablice – o Zygoptera i Anisoptera, albo poświęcone +/- podobnym liczbom gatunków? Wtedy rozmiar zdjęć byłby znacznie większy.

Wreszcie, omawiane dzieło ma też istotne walory naukowe. Przedstawia ono wyniki systematycznych, wieloletnich obserwacji z obszaru zbadanego dotąd słabo, zwłaszcza współcześnie (BERNARD i in. 2009). O dokładności badań świadczy już sama liczba gatunków: na stosunkowo małym obszarze (395,43 km²) stwierdzono 70% fauny krajowej, która liczy obecnie 74 gatunki (BERNARD i in. 2009; BUCZYŃSKI i in. w druku). Potwierdza tę dokładność także wykazanie wielu gatunków z różnych powodów rzadkich, stenotopowych, często trudnych do znalezienia w terenie, które łatwo przeoczyć podczas badań pobieżnych i wyrwykowych. Szczególnie cieszą informacje nt. *Nehalennia speciosa*. Omawiana praca wnosi więc cenne elementy do wiedzy o występowaniu i siedliskach wielu gatunków w Polsce. Wartościowe są też np. dane o okresie lotów ważek w danym, konkretnym regionie – tego rodzaju informacje też nie są częste w naszym piśmiennictwie.

Jako ktoś zajmujący się ważkami czysto naukowo i niemal wyłącznie od strony badań podstawowych oczywiście muszę pomarudzić, że np. podsumowanie mogłoby być obszerniejsze i bardziej szczegółowe, z choćby krótką analizą fauny poszczególnych siedlisk i jej zagrożeń. Autorzy wpadli też miejscami w pułapkę lekceważenia wartości danych o gatunkach pospolitych: np. o wszędobyłskiej *Coenagrion puella* (LINNAEUS, 1758) piszą, że ona „występuje na całym terenie”. Albo, przy innych mniej lub bardziej pospolitych gatunkach podają konkretnie tylko stanowiska z występowaniem najliczniejszym. Niedalekie to od typowych np. dla DZIĘDZIELEWICZA (1902) informacji typu „w Galicyi nierzadki”, spotykanych regularnie i w piśmiennictwie późniejszym. Skutecznie psują one humor każdemu, kto próbuje z takiej

pracy wyciągnąć konkretnie informacje o liczbie i położeniu stanowisk gatunku, albo przełożyć ją na mapę rozmieszczenia. Nawet w sieci kwadratów UTM 10x10 km, niewielki przecież powiat skarżyski zajmuje wiele kwadratów. Takie sytuacje był naszą złą złą np. przy tworzeniu „Atlasu rozmieszczenia ważek w Polsce” (BERNARD i in. 2009). W tak dużej książce, jak omawiane dzieło, nie było by chyba problemem, gdyby poświęcono 2-3 strony na podanie listy stanowisk każdego gatunku, albo przynajmniej listy miejscowości, w których je stwierdzono. Przy każdym gatunku, w nagłówku pierwszej strony można by było podać też liczbę stanowisk.

Jednak przedstawione wyżej uwagi krytyczne nie wpływają na moją ogólnie bardzo wysoką ocenę omawianej książki. Można pogratulować jej autorom udanego dzieła i życzyć sobie, by powstawało w naszym kraju więcej takich monografii regionalnych, dobrze zarazem służących edukacji ekologicznej. I, by więcej było władz lokalnych tak chętnych do wsparcia podobnych działań.

Piśmiennictwo

- BERNARD R. 2004a. *Nehalennia speciosa* (CHARPENTIER, 1840), Igllica mała. [w:] Z. GŁOWACIŃSKI, J. NOWACKI (red.). Polska czerwona księga zwierząt. Bezkręgowce. Instytut Ochrony Przyrody PAN, Akademia Rolnicza im. Augusta Cieszkowskiego, Kraków – Poznań, 54-55.
- BERNARD R. 2004b. *Cordulegaster boltonii* (DONOVAN, 1807). Szklarnik leśny. [w:] Z. GŁOWACIŃSKI, J. NOWACKI (red.). Polska czerwona księga zwierząt. Bezkręgowce. Instytut Ochrony Przyrody PAN, Akademia Rolnicza im. Augusta Cieszkowskiego, Kraków – Poznań, 56-57.
- BERNARD R., BUCZYŃSKI P., TOŃCZYK G., WENDZONKA J. 2009. Atlas rozmieszczenia ważek (Odonata) w Polsce. A distribution atlas of dragonflies (Odonata) in Poland. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- BUCZYŃSKI P., BUCZYŃSKA E., MICHALCZUK W. w druku. From southern Balkans to western Russia: do first Polish records of *Pantala flavescens* (FABRICIUS, 1798) (Odonata: Libellulidae) indicate a migration route? Journal of the Entomological Research Society.
- BERNARD R., WILDERMUTH H. 2006. *Nehalennia speciosa*. [w:] IUCN 2006. 2006 IUCN Red List of Threatened Species. Internet: www.iucnredlist.org
- DYREKTYWA Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory. Internet: <https://eur-lex.europa.eu>
- ROZPORZĄDZENIE Ministra Środowiska z dnia 16 grudnia 2016 r. w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt. Dziennik Ustaw 2016, poz. 2183.